

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

()տար ժողովուրդներ գերազանց դասեր կրնան առնել՝ Անգղիացւոց քաղաքագիտական կենաց, քաղաքական և ընկերական յարաբերութեանց ճիշդ ծանօթութենէ մը։ Անգղիա գանձ մըն է քաղաքականութեան և գաղթականութեանց վարչութեան մասին. և զայս կը հաւաստեն՝ մեծ և տեական յաջողութիւնքն։ Նոր ոտք ելած փոքրիկ տէրութիւնները պէտք են օգտուիլ անոր երկհարկւրամեայ կատարած ջրջանէն, անոր փորձառութենէն, ուսումնասիրելով ուշադրութեամբ՝ այս մեծ ազգին զարգացումը։

Անգղիացին, իր արեան մէջ, գերմանացւոյն լրջութիւնը և հանգարտութիւնը ունի. աւելցուցած է կղզիներու բնակչաց յատկանիշները, չափով մը պահած է նորմանտական բնութիւնը. հակում մըն ալ կայ գաղղիացւոց բարքին և վարմունքին։ Խաղաղ կը տեսնուի, զգաստ, բայց միշտ տաքուկ։ Աւելորդ քաղաքավարութիւնները իրեն համար գերութիւն են, և ոչ միայն անոնցմէ ետ կը կենայ այլ ուրիշին վրայ անգամ տեսնալ չհանդուրժեր. ընդհակառակն լուրջ և վայելուչ ծանրութիւն մը կայ իր խոկման մէջ։ Անգղիացին՝ ամբողջովին անկեղծ և հաստատուն նկարագիր մ'ունի, որ ամէն անիրաւ բաներու հակառակորդ կը հանդիսանայ։ Իր գործելուն կերպը պարզ է, վսեմ է, այրական է։ Չեզրի սեղմում մը և *how are you* (իկոյ պես էք) կը բաւեն բարեւի համար։ Այն հիւրասիրութիւնը որով մէկը ինքզինքը կը նուաստացնէ, իրեն հակակիր է։

ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՔԸ

Բրիտանական ազգը սակայն՝ թերութիւններէ ալ զերծ չէ։ Տարապայման յաջողութիւնը, որ զինք բոլոր աշխարհքի տէր ըրած և հարստութիւն պարգեւած է, զինքը հպարտացուցած են։ Պատերազանց

վրայ շատ բարձրէն կը նայի. վարժած է նկատելու իբր ստորին ժողովուրդներ և բարոյապէս ալ քիչ արժէք ունեցող։ Պօէններու հետ պատերազմէն վերջ միայն անգղիացիք սկսան այս իրենց ժառանգական թերութիւնը շտկել։

Դարձեալ, ուսմիկ անգղիացին քիչ կըրթուած է. ծանօթութիւն չունի, հետեւաբար՝ գնահատել ալ չգիտեր։ Խառնափրթոր կերպով կ'ըմբռնէ որ Անգղիոյ շահերուն կը սպառնացուի, իր ծովային տիրութեան հակառակ կ'աշխատուի. և այս՝ իր միտքը կը գրաւեն և զինքը կը խռովեն։ Հիմայ առաջուան պէս բացարձակ ապահով չէ իր ծովային զօրութեան վրայ. գերմանական նաւատորմին շարունակաբար մեծնալը զինքը կը սրտնեղէ և կը զայրացնէ։

ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Հին և բարձր քաղաքակրթութեան մը ամբողջական արգասիքն է անգղիացին։ Բաւական է ակնարկ մը ձգել՝ ֆիզիքապէս և բարոյապէս ուժեղ տիպարներ գրտնելու համար՝ թէ՛ ազնուապետութեան, թէ՛ ղեկնորակնութեան և թէ՛ ժողովրդեան և կղերին մէջ։ Անհատականութեան խնամքը իբր սկզբունք մը ճանչցուած է։ Փանի որ անհատ մը ուրիշին շահուն չի փնտսեր, կը ներուի ամէն յովազանցարիւս և տարօրինակութիւն, հագնելու, շարժելու, վարուելու և ուրիշ շատ բաներու մէջ որ ցամաքայինոց մէջ անտանելի պիտի թուէին։ Ամէն բնական շարժումը յարգուած է։ Վարժապետք, պաշտօնայք, զատուորք՝ սորովեցնելու, ազգարարելու, պատժելու մէջ ամենէն բնական կերպը կը գործածեն։ Կրօնքի մէջ անտարբեր տարական մը լաւ կ'ընէ եթէ կրօնական վէճերէ ետ կ'ենայ. այս մասին միայն կը պակսի անթոյլատուութիւնը։

Ընկերական է անգղիացին, բայց չափով մը։ Աւելի կը սիրէ բաժնուիլ հասարակաց կեանքէն ընտանեաց մէջ առանձնանալու համար. եղիսաքեթեան դաշտուն զինստուններու և փողոցներու մէջ արբշիւ էր, չափազանց ընկերասէր. բայց

«մաքրակրօնութիւնը» (puritanisme) բնականօրէն գոցեց, վաճառականութիւնն ալ մարդիկը խոհեմացուց և զգուշացուց:

ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆԻՍՏԻՆԵՐ

Մենատական նկարագրին հետ՝ որ հզօր գիծերով քանդակուած է՝ կը տեսնուին դասակարգային խիստ բաժանուածներ որոնց միանալը՝ գրեթէ անկարելի է. Ռամպիէն նախապաշարուած անողորմելի է. ազնուականութիւնը բուն՝ իր դիրքը, առանձնաշնորհութիւնները պահելու մէջ. պահպանողական ոգին, ժողովրդեան բարքը յարմար՝ իրաց այդ վիճակը պահելու: Աղքատ դասակարգը բիրտ և ամենատգետ է: Բնդհակառակն ազնուական անգղիացիին քաղաքականութեան գերազանց արգասիքը կը ներկայացնէ. իր մէջ է ազգին արժանիքը:

Անգղիացի ազնուականին յատկութիւնները աւելի նկարագրին և վարուելու կերպին մէջ են քան իմացականին. մինչդեռ ստորին դասակարգեր կը համարին որ ազնուականութեան էական պայմանը ելեւտականին մէջ ազատ ըլլալն է՝ ազնուականները ընդհակառակն բարոյագիտական յատկութիւններ կը պահանջեն իրենց իրենցմէ: Անոր համար, Անգղիոյ մէջ Հոլիւր կամ եկեղեցական պաշտօնեայն նոյն իսկ ամենաաղքատ՝ ամենէն բարձր կը բռնուի և ամէն դանձի կը մասնակցի: Ազնուականը հին աւանդութիւնները համալսարանէն կը սորվին. և համալսարանն է որ կու տայ երիտասարդներուն հանդարտ և տիրական կերպ մը, փափուկ դատողութիւն, զգացման ազնուութիւն: Ազնուականական տան մը մէջ եզական շնորհք մը և ձգիչ կերպ մ'ունի խօսակցութիւնը զոր նկարագրելը դժուարին է:

Աշխատութիւն մը տուողին և յանձնողին մէջ եղած յարաբերութիւնը հաւասարութեան յետին աստիճանին են: Չանգակի մը ձայնին՝ խանութպան տղան՝ կամ գրասենեկի երիտասարդը փութով կը թողուն աշխատութիւնը, եթէ նոյն իսկ անհրաժեշտ գործ մ'ըլլայ. այսպիսի արտա-

սովոր պարագային չպահանջուի երկար ժամավաճառութիւն. պաշտօնատարը սահմանաւ օրինաց ճիշդ պահպանութիւնը կը մտածէ, և, ոչ աւելի ոչ պակաս. իսկ դիմացինը՝ իր կարգին՝ ինչ որ իր պարտքն է: Գործերը կը կատարուին լուրջ և համեստ եղանակաւ. անգղիական ընտիր վաճառքը միշտ իր բարի անունը կը պահէ:

ԲԱՆԿՈՐԾՈՒԹԻՒՆՔ

Որչափ որ Անգղիոյ մէջ դասակարգութեանց բաժանումը արմատական է, այսուհանդերձ երբեք զիրար չեն ատեր: Ռամպիէն գիտէ թէ քանի որ աշխարհս կը տեւէ՝ աղքատութիւնը պիտի չվերջանայ. անոր համար կը ջանան առանց նախանձի կամ քիներ բարեւոյս իրենց վիճակը: Իսկ բարգաւաճ դասակարգը առատածեռն և հոգի է աշխատող և կըող դասակարգին: Անգղիացի հիւանդաց և աղքատաց համար տիկնոջ մը ըրածը գրեթէ անհաւատալի է. բարեգոծութեան ասպարէզին մէջ դասակարգի և զգուշաւորութեան ստոր շուտ կը հալի, ամենէն աւելի անշահախնդիր բարեացակամութեան և ամենանուիրութեան ոգով: Անկարողին կամ հիւանդին ծառայութիւն մը մատուցանելը պարտք է և մարդկութեան ու մերձաւորին սէրը պարտք կը դնեն գործել առանց վարձատրութիւն կամ երախտագիտութիւն փնտռելու. այս եղբայրական ծառայութիւնը՝ բախտի և ծնունդի զանազանութիւնը տկարացը նեղու բաւական կ'օգնեն:

Անգղիացի կազմակերպեալ բարեգործութեանց կողմնակից է: Անհատ մը որ քիչ առաջ հիւանդանոցի մը 50 սթեյքինի լէք մը զրկած էր, կը մերժէ մուրացկանը՝ որ ձեռք կը կարկառէ բեկեթ մը խնդրելու. մուրալը անպատիւ բան է: Մուրացկաններէն աւելի լաւ վիճակի մէջ են հիւանդները. այնուհանդերձ որ հիւանդանոցները — որոնք նոյն իսկ օրինակ կրնան ըլլալ, — գրեթէ ամբողջովին նուիրատուներու առատածեռնութեամբ կը դառնան, աղքատաց համար հաստատութիւնները սակաւաթիւ են և քիչ օժտուած:

ՀԱՏՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդ մէջ անհատին և ընտանիքին, և անհատներու և տէրութեան մէջ եղած կապերը ջերմ և զօրեղ են: Մանկութենէ հայրենիքը լքող անգղիացիին, որ օտար երկիրներ կը դիմէ աշխատութեան և ապրուստի համար, երբ մագերէ կը ճերմկին և իր արեւը մարը մոռնելու մօտենայ, կը համակի քաղցը և տխուր կարօտախտով մը որ է հայրենեաց և ընտանեաց բաղձանքը. *home, sweet home* «տուն, քաղցրիկ տուն»: Տես Բզմ. Նոյեմբեր 1905:

Հայրենեաց այս չափազանց սիրով, երիտասարդութեան ատեն վայելած տեղերու ճնշոյշ յիշատակը, ընտանեկան կրթակարանի կապը այնպէս հաստատ կը կապեն անգղիացիին՝ հեռու աշխարհներու մէջ՝ իր հայրենիքին, որ ուժի նոր աղբիւրներ կը բանան, գերազանց հաստատութիւն մը կը բերեն: Ազգին բարոյական զօրութիւնը ընտանեաց մէջ է. օրինաւորութեան, անկեղծութեան և այրական քաջասիրտութեան գաղափարը, հայրական տան մէջ կը ստանայ տղան:

ԿՐԾՆՔ-ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անգղիական կրթութեան մէջ բարձր դիրք մը կը բռնէ կրօնքը. ամենէն մշակեալ մարդն ալ ջերմ հաւատացեալ մ'է, և անգղիացիին հայեցողական իմաստասիրութեամբ ժամանակ կորսնցնելու հակում չունի: Ութնականերորդ դարը յառաջ բերաւ և տարածեց, յետ կրօնական երկար բաղխմանց, ներողամտութեան ոգին. կամ գէթ այն ատենէն ի վեր դադրեցաւ կրօնամոլութիւնը. կրօնքը ժողովրդեան համար աղբիւր մ'եղաւ ազնուական և խաղաղ կորովի մը:

Անգղիական եկեղեցւոյ ծէսերը այլեւս հինցած են, բայց կրօնականութիւնը երկտասարդական և զօրեղ ոգի մը ցոյց կուտայ: Միշտ գիտնալու է որ անգղիացիին բնութեամբ պահպանողական է և յօժարութեամբ հին ձևերու կապուած: Կրթականին մէջ իսկ դեռ հին բաներ շատ կան

չհամապատասխանող արդի գաղափարներու. բայց իրենց համար՝ ասոնք երկրորդական բաներ են. կարեւորը՝ ժողովրդեան այրական առաքինութիւնները մշակելն է՝ ձեւացնելու համար անհատ մը գիտակից իր ուժին, բարոյապէս և ֆիզիքապէս մաքուր, անկախ, անոր համար ամէն բանէ աւելի կը ջանան սորվեցնել *self-respect* և *spout* հազար տեսակ:

Գիտութիւնը այն մեծ կարեւորութիւնը չունի, ինչպէս ուրիշ երկիրներու մէջ մանաւնդ ի Գերմանիա: Հակառակ են տեսական ոճերուն՝ որ կը սպառն և կը կաշկանդեն: Գաղափարներու և իրաց՝ արժէքին կը նային. հոգիներու և մարմիններու բնական կարողութիւնը պէտք է գնահատել գիտութիւն ստանալու ընդունակութեան չափէն. և հաւասարակըշուութիւնը պահելը ողջմտութեան *common sense* — ի գործն է. ասոր հակառակ բան չըլլար յԱնգղիա: Առողջութիւնը և զուարթ հոգին, կեանքի յարգի տուրքերն են, զորս մարդ միշտ պէտք է ունենայ. և այսպէս կը սորվեցնեն Անգղիոյ մէջ, սկսեալ ի մանկութենէ:

Այնչափ ուշիմութեան կարեւորութիւն չեն տար, որչափ բարի վարքի և նկարագրի. գաղափարներն ալ աւելի քարոյսագիտութեան վրայ կը ձուլեն քան գեղեցկագիտութեան. մաքրակրօններու լուրջ և ծանր գաղափարները ժողովրդեան բազմութեան մէջ թափանցած են. և նոյն իսկ ռամիկը օրինակ կ'առնէ:

ԱՐՈՒՆԵՍՆԵՐԸ

Արուեստի մը ընտրութեան մէջ անհատ մը կը հետեւի գաղափարներու, որ տարբեր են ուրիշ երկիրներու մէջ եղածներէն. եթէ ընտանիքի աւանդութիւնները տարբեր ճանապարհ մը չցուցնեն, ամէն ոյժ որ իր վրայ ցիւց մը վստահութիւն ունի և ցիւց մ'ալ մտաւոր ուշիմութիւն կը տեսնէ՝ կամ վաճառականութիւն կ'առնէ և կամ ճարտարաբանստ: Ուրախալի չէ պաշտօնատարաց վիճակը. մեծ ծառայութիւններ և անընդհատ աշխատութիւն կը պահանջուի.

իրենց փորձառութիւնը և ծառայութեան
հռանդը օտարներու գովեստին արժանա-
ցած են: Իսկ մեծամեծ պաշտօնատեսարան
գերազանց յատկութեամբ օժտեալ ըլլալ-
նուն՝ զաղթականութեանց մէջ՝ մասնաւոր
ի Հնդկաստան՝ մեծ յաջողութիւններ ձեռք
կը բերեն: Պատուաւորներու կարեւորու-
թիւն չեն տար թէ անձին և թէ արժա-
նեաց համար. անոր համար ասկէ կը զգու-
շացուի. վարձատրութեան համար առա-
տուութեամբ կը վճարուին:

Ստիպողական զինուորութեան մուտքը
միշտ բուն հակառակութիւն մը պիտի
գտնէ և անով պիտի փոխուի այժմեան
Անգլիոյ ներկայ վիճակը: Ջորապետը ա-
ռանձնաշնորհութիւն մը չունին. հաւասար-
ապէս կանոնի տակ են՝ ինչպէս միւս
քաղաքացիք: Մենամարտը պաշտօնապէս
արգելուած է, արդէն իսկ սովորութենէ
ալ ինկած:

ԴՍԱՍՍԱՆՔ

Անգլիացի մը կը գերադասէ ամէն խնդ-
րի ինքն իր մէջ լննել: Դատաստանի
և պաշտօնատեսարան կը դիմէ երբ խնդիրը
վերջին ծայրը հասնի: Իրաւագիտութեան
դէմ եղած հակառակութիւնը այնպէս ը-
րաւ որ այս գիտութիւնը մասնաւոր ձեւ
մը և զարգացում մը չառաւ. ամենէն ա-
ւելի սովորական ձեւերով կը կառավա-
րուին հոն. և իրաւագէտ մը երբեք հա-
մակըանք չվայելի և քաղաքացին հակա-
մէտ չէ տէրութեան վարչութեան մէջ ա-
նոր դիրք մը տալու:

Պատժական դատաստանները իրենց մեղ-
մութեամբ անուանի են. առաջին սկզբ-
բունքը ան է որ յանցաւոր մը նախ քան
իր յանցանաց հաստատուիլը իրր անմեղ
պիտի նկատուի. պատժապարտներու կա-
լանաւորութեան ժամանակ՝ պահանորդք
ամենայն խոհականութիւն և քաղաքավա-
րութիւն ի գործ կը դնեն: Անգլիացին
դիրազգրիտ ըլլալուն՝ քիչ կը պատահի
տպագրութեան և պատուոյ համար դատաս-
տաններ և թէպէտ պատժոյ յօդուած մը
կայ թագաւորը նախատուներուն համար,

սակայն շատ տարիներէ ի վեր չեն
գործադրուիր: Հայտարար՝ յեղափոխա-
կաններու ժողովատեղին՝ ամէն տարի կը
թնդայ թագաւորին դէմ որոտացող նա-
խատինքներով, բայց ոստիկանք չլսելու
կը զարնեն և անցորդները կը ժպտին իբր
անվիաս հոնտորութիւն նկատելով:

Սահմանադրական միապետութեան գա-
ղափարը այնչափ արմատական է, որ ընդ-
հարում մը առաջ գալու վայր չկայ: Ան-
հատի մը քաղաքական մշակութիւնը և
քաղաքական ազդեցութիւնը Բրիտանիան
մեծ և ազատ ըրած են, հարուստ և տէր
աշխարհիս մեծ մասին:

*
**

Բովանդակելով ցարդ ըսածնիս, Անգ-
լիացիք դարուս գաղթական ժողովրդոց
մէջ ամենէն բաղդաւորն են: Սահմանա-
դրութիւննին իմաստութեան գլուխ գործոց
մ'է: Ուրիշ ազգեր պէտք չեն մոռնալ ինչ
անբաւ աշխատութիւններ որ մատուցած
են և կը մատուցանեն քաղաքականու-
թեան. բաւական է ակնարկել Նիդուի քա-
րափանց և ընդծովեայ անցքերու: Պէտք
չէ մոռնալ նոյնպէս գաղափարի և մտա-
ծութեան ազատութեան ըրած ջանքերին
և քաղաքականութեան նորանոր միջոցներ
հնարելին: Ուր անգլիական դրօշը կը
ծածանի հոն կ'իշխէ օրէնքի պատկառան-
քը: Անգլիացեացմէ պէտք է սորվիլ, թէ
ինչպէս գոյութիւն կը ստանայ, կը պահէ,
և կը զարգանայ ազգային ազդեցութիւնը:
Երկու դարերէ ի վեր Հիւսիսային ծովու
այդ կղզին կենդանի ուժի և գործունէու-
թեան հսկայ շտեմարան մ'է: Անգլիոյ
գաղթականական կայսրութիւնը ցոյց կու
տայ ոգի մը ազդուութեան, քաջասրբ-
տութեան, զոհողութեան, զոր միայն Հռովմ
ունեցաւ: Այս ժողովրդեան համար անդա-
դար գործօնէութիւնը՝ կենաց զարդանքը
և վախճանն է. ստակի առաքինութեան
հաւասարակշիռ կը բռնեն, իբր ոչ էթէ ապ-
րելու՝ այլ անկախութեան և գործելու ա-
զատութեան համար. թողունք որ պատ-

ճառ է նոր գիւտերու և անմշակ երկիր-
ներ մարդարեակ կ'ընէ, վաճառականու-
թեան նոր դռներ կը բանայ, աշխատու-
թեամբ՝ կարգ և յաջողութիւն կը բերէ:
— Ոչ մէկ տեղ այնպէս եռանդ կայ աշ-
խատութեան ինչպէս Անգլիա. միլիոնա-
ւէրը աշխատութեան լուծին տակ կը մեռ-
նի. և երբ իրեն կտակը բացուի, մեծաւ
մասամբ բարեգործական հաստատութեանց
նուիրուած կը տեսնուի. որ ապացոյց մ'է
թէ շահելու սէրը և մեծ գաղափարները
կրնան իրարու միացուիլ:

Թրգմ. Հ. Վ. ԽԱՆՊԵՆԿՆ

ԳՐՈՑ ՓԻՒՏՔԻ ՄԱՍԻՆ

(Տես Շար. յէջ 46)

առ Ե. Ս. ԴՈՒՐԵՆԿՆ

12. — Այս խնդիրը վերջնականապէս
պիտի լուծէ հայկական թարգմանութեանց
բաղադրական բառագիտութիւնը. բայց յա-
ճախ կարելի է հանդիպիլ բառերու՝ որոնք
սխալ թարգմանութիւն են՝ շատարանի մը
միջոցաւ յառաջ եկած. առնունք օրինակ
իմն՝ Ուղղափառ բառը. ճշշ կը նշանակէ
թէ՛ Փաթը և թէ՛ Կարծիք, բայց Ուրոգոքս
բառի մէջ կը նշանակէ անտարակոյս Ուղ-
ղափառան. բառարանի յօրինողը սակայն բա-
ռին երկրորդական նշանակութիւնը (փառք)
իբր առաջին զետեղած ըլլալով՝ յառաջ
եկած է բովանդակ հայ գրականութեան
մէջ՝ Ուղղափառ սխալ թարգմանութեան
ընդհանրացումը:

13. — Այս իրողութեան ակն յայտնի
ապացոյցը կը գտնենք Բուզանդայ մէջ. «Այ-
մենայն ճշմարիտ ուղղափառնաւառք վար-
դապետը մերժեցան յիւրաքանչիւր ժողո-
վըրդոց» (Բուզանդ Դ. 5):

Յայտնի է թէ ուղղափառնաւառք ածական
մը կարելի չէր գոյութիւն ունենալ, թէ-
պէտ չհայկազեանը նշանակած է այդ սխալ
ձեւը. այլ խօսքն է ուղղափառ վարդապե-
տաց վրայ: Բայց Բուզանդ որ որոգոքս
բառի համապատասխանող բառը կ'ուզէ

յիշել՝ բառագրքին մէջ կը գտնէ նախ 1.
Ուղղափառ և 2. Ուղղափառաւ. և տարտա-
մելով իր ընտրութեան մէջ՝ Ուղղափառի
վերջին վանկին վրայ կը նշանակէ նաեւ
հաւատ:

Ներուի, Սրբազան Տէր, Ե. դարու յու-
նահայ բառարանը անկարելիութիւն մը
չհամարիլ, բայց նաեւ ոչ հսկայական
գործ մը, այլ բնականաբար շատ նախնա-
կան, ինչպէս ամէն առաջին փորձ. մեր
նախնիք գոհ պէտք էին ըլլալ — ոչ եթէ
ամբողջ հայ լեզուի բառամթերքը հաւա-
քելով — այլ ունենալով այնչափ բառ և
գրութեան եղանակի այնքան դիւրութիւն,
ինչ որ ունէին յունարէնի մէջ. ինքնա-
բարտայայտութեան այս չափն ալ բաւա-
կան էր իրենց համար, որովհետեւ յունա-
կան միտքը արդէն իսկ շատ ընդարձակ
էր և ճոխ՝ Ե. դարու հայկական մտածու-
թիւնն ալ իր մէջ շրջանակելու համար:
Բառարանի բազմաթիւ օրինակներ ունենա-
լու հարկը, ինչպէս նաեւ ասորահայ բա-
ռարան մ'ալ ունենալու կարեւորութիւնը,
(յունահայ բառարանը ամէն հանգոյցի
լուծումն և մեկնակէտը եղած է հայ գրակա-
նութեան, և յունահայ բառարանէն յետոյ
դիւրին էր նոյնը ասորահայ բառարանի
վերածել, շնորհիւ յոյն — ասորի բառա-
բանաց), այս բոլոր հետեւութիւնները ըստ
ինքեան չեն դժուարացներ խնդիրը, այլ
միայն կ'ամբողջացնեն հայ գրականու-
թեան սկզբնաւորման պատմութիւնը, ա-
ղօստ մնացած՝ որովհետեւ մեր պատմիչները
նպատակին կը դիմեն ուղղակի ճանապարհ-
հի մասին քիչ տեղեկութիւն տալով, և
համարելով՝ թէ արդիւնքը ներկայացնելը
բաւական է ենթադրել տալու համար նաեւ
գործածուած միջոցները:

Գրած էինք թէ Պարթեւերէնի մէջ ձայ-
նաւորները չէին գրուիր. վրիպակ մ'է այս.
«Միայն սկիզբի ձայնաւորը կը գրուէր,
միւսները՝ մանաւանդ կարճերն՝ երբէք չէին
գրուեր, ինչպէս մեր բ տառը»¹. — Կո-
րեան զանազանութիւնները «վկարճն և
զերկայնն» ենթադրել չեն տար, թէ հոն
ուր մենք այժմ բ կը գնենք՝ հին ատեն բ